

Старчук А.А.,
аспірант юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, Україна,
e-mail: starchukAA@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0003-1348-3822

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА У СФЕРІ КОСМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Національна безпека у сфері космічної діяльності сьогодні є не лише елементом оборонної спроможності держави, а і ключовою умовою гарантування прав людини в умовах воєнного стану. Космос перетворився на стратегічний простір, де інформація, зв'язок і навігація стають критичними для збереження життя та безпеки населення. У сучасних збройних конфліктах саме космічні технології забезпечують своєчасне виявлення загроз, координацію сил і засобів, гуманітарне реагування і документування воєнних злочинів. Тому правове забезпечення космічної діяльності безпосередньо пов'язане з гарантіями прав людини на життя, безпеку, доступ до інформації та захист від збройної агресії.

Державне регулювання у сфері космічної діяльності охоплює комплекс законодавчих, інституційних, фінансових і міжнародних заходів, що реалізуються через виконання Загальнодержавної цільової науково-технічної космічної програми, Стратегії національної безпеки та Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу. Розбудова космічної інфраструктури, систем супутникового зв'язку, телекомунікацій і дистанційного зондування Землі спрямована на зміцнення оборонних спроможностей, інформаційного забезпечення сектору безпеки та гарантованого доступу державних органів до даних, необхідних для захисту населення під час воєнних загроз. Саме інтеграція космічних технологій у систему національної безпеки та оборони визначається одним із головних чинників гарантування прав людини на життя, безпеку й захист у сучасних умовах воєнного стану [1, с. 11].

Космічна інфраструктура має розглядатися як самостійний і критичний елемент національної інфраструктури України, оскільки саме контроль над космічними системами зв'язку, навігації, дистанційного зондування та супутникового спостереження визначає спроможність держави вести оборонні дії, виявляти загрози, підтримувати стійкість інших інфраструктурних систем захисту населення. Ігнорування космічної складової у державній інфраструктурній політиці, в тому числі у концепціях захисту критичної

інфраструктури, створює прогалину безпеки, яка в умовах мілітаризації космосу, атак на інфраструктуру та гібридної війни перетворюється на пряму загрозу національній безпеці [2].

Розширення підходу до безпеки космічної інфраструктури передбачає її розуміння не лише як технологічного, а й як гуманітарного ресурсу, здатного забезпечити збереження життя, захист прав людини і гарантувати стабільність у кризових умовах. Україні доцільно перейти від суто внутрішнього, технократичного погляду на космічну інфраструктуру до безпекового, який враховує глобальні, світові загрози, кібератаки на супутники, атаки на інфраструктуру і необхідність участі у спільних проєктах з НАТО та ЄС [2].

У контексті сучасної російсько-української війни цей взаємозв'язок набуває особливої актуальності. Цивільні та комерційні супутники фактично стали елементом національної безпеки України, хоча залишаються об'єктами права власності приватних компаній. Саме їхні знімки, канали зв'язку і сервіси дали змогу компенсувати відсутність у Збройних Сил України власного орбітального угруповання, забезпечити розвідку, коригування вогню, фіксацію воєнних злочинів, документування руйнувань і протидію російській дезінформації. Тобто цивільні супутники почали виконувати функції, без яких держава не може ані гарантувати право людини на безпеку, ані забезпечити право на достовірну інформацію і доступ до неї в умовах збройної агресії. Водночас, російські публічні погрози щодо знищення і цивільних космічних апаратів, які підтримують Україну, демонструють, що космічний сегмент фактично розглядається противником як легітимна ціль, що є однією з вразливостей національної безпеки і вимагає для нього такого самого режиму захисту, як і для об'єктів критичної інфраструктури на землі. Така ситуація вимагає передбачення в космічній і безпековій політиці України такого напрямку як участь приватних провайдерів космічних послуг і встановлення гарантій їх правового захисту у разі загроз чи ураження з боку агресора [3].

Правове забезпечення космічної діяльності в Україні формувалося паралельно з розвитком самої галузі і значною мірою відображає еволюцію міжнародного космічного права. Україна змушена була вибудовувати власну нормативну базу одночасно у двох вимірах: як держава, що має свої національні інтереси в космосі, і як учасник міжнародних режимів безпечного використання космічного простору.

Ключовими актами, що визначають державну політику у сфері космічної діяльності, є Закон України «Про космічну діяльність» та Закон України «Про державну підтримку космічної діяльності». Ці закони закріплюють саме поняття космічної діяльності, визначають коло її суб'єктів, встановлюють форми державного управління і контролю, а також передбачають розроблення і реалізацію загальнодержавних цільових космічних програм [4], [5]. Регулювання доповнюється законами про державну таємницю, про експортний контроль, про управління державною власністю, про міжнародні договори,

а також численними підзаконними нормативно-правовими актами, якими, зокрема, визначено повноваження Державного космічного агентства України.

Згідно з викладеним у законодавстві підходом держава зберігає за собою провідну роль у плануванні, фінансуванні та міжнародному представництві України у космічній діяльності. Держава визначає пріоритети, формує програми, фінансує базові наукові розробки, координує участь у міжнародних проєктах, веде облік зовнішньоекономічних контрактів у космічній сфері.

Важливим кроком стало ухвалення у 2019 році Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічної діяльності», яким фактично знято монополію державних підприємств на розробку і експлуатацію ракет-носіїв, а також спрощено вихід українських компаній на міжнародні космічні ринки [6]. Перехід до державно-приватної моделі є принциповим у досліджуваній сфері адже саме приватний сектор сьогодні забезпечує виконання найважливіших функцій національного орбітального угруповання. Важливо, щоб законодавство не тільки дозволяло, а й інтегрувало участь приватних операторів у виконання завдань оборони і цивільного захисту, включно з відповідними гарантіями у разі кібератак або ураження обладнання з боку держави агресора.

Чинна система нормативно-правового забезпечення космічної діяльності не відображає достатньою мірою безпековий вимір космосу і не інтегрує його до системи гарантування прав людини під час війни. Вона побудована за моделлю мирного освоєння космосу, тоді як повномасштабна агресія показала, що цивільна космічна інфраструктура стала критичною для своєчасного виявлення та реагування на загрози війни.

Одним із показових напрямів розвитку сучасної космічної політики може бути досвід ЄС та НАТО, які розглядають космос не лише як сферу наукових досліджень, а й як простір стратегічного значення для безпеки, оборони та гарантування прав людини.

Європейська космічна політика поступово набуває стратегічного виміру, у якому враховуються інтереси безпеки та оборони як Союзу, так і його держав-членів. Космічний простір розглядається як критично важливий елемент цивільного та економічного життя, що зумовлює необхідність його правового захисту, зміцнення технологічної стійкості та розвитку власних оборонних спроможностей. Такий підхід формує підґрунтя для нової моделі космічної політики ЄС, у якій космос посідає місце серед ключових складових стратегічної автономії та спільної безпеки, поєднуючи економічні, наукові та оборонні напрями розвитку [7].

Європейський Союз та держави-члени послідовно формують космічні спроможності подвійного призначення, що зміцнюють як стійкість цивільної інфраструктури, так і оборонний потенціал. До таких систем належать космічна ситуаційна обізнаність, урядовий супутниковий зв'язок та механізми раннього попередження про гібридні загрози і загрози в кіберпросторі, які об'єднані в

єдину архітектуру космічної безпеки ЄС. Її завданням є створення можливостей для виявлення, ідентифікації та нейтралізації ворожих дій у космосі з метою захисту громадян і критично важливих об'єктів як на орбіті, так і на поверхні Землі. Такий підхід відображає тенденцію до формування комплексної системи космічної безпеки, у якій технологічні рішення поєднуються з правовими та гуманітарними засадами, забезпечуючи узгодженість між оборонними потребами і дотриманням прав людини [8].

Україна потребує подальшого реформування законодавства у сфері космічної діяльності з урахуванням сучасних викликів безпеки, зокрема загроз космічного тероризму та гібридних дій проти орбітальної інфраструктури. Подальший розвиток законодавства України у цій сфері має бути направлений на визнання космічної інфраструктури елементом критичної інфраструктури, запровадження спеціальних режимів її захисту і закріплення ролі приватних провайдерів у системі національної безпеки. У цьому процесі важливо спиратися на європейський досвід, зокрема практику ЄС і НАТО щодо поєднання цивільних, оборонних і гуманітарних механізмів у сфері космічної безпеки, а також принцип «безпеки через права», коли розвиток технологій супроводжується підвищенням рівня правових гарантій для громадян.

Водночас Україна має потенціал стати не лише державою, що переймає зовнішній досвід, а й ініціатором нових підходів до безпеки у космосі. Це можливо через запровадження національної системи реагування на космічні загрози, інтеграцію приватного сектору до системи національної безпеки та розроблення власних стандартів захисту космічної інфраструктури, які поєднуюватимуть технічні рішення з принципами гуманітарного права. Такий шлях дозволить не лише посилити обороноздатність держави, а й утвердити Україну як сучасного європейського лідера у сфері космічної безпеки, для якого захист прав людини є невід'ємною складовою національної стійкості.

Список використаних джерел:

1. Національна безпека через призму розвитку космічної галузі : навчальний посібник / С.П. Кошова, З.В. Гбур. Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа». 2021. 100 с.
2. Зубко Г. Ю. Безпека космічної інфраструктури як напрям державної інфраструктурної політики України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 144-148.
3. Боротканич Н. П. Вплив війни росії проти України на світовий космічний сектор. *Стратегічна панорама*. 2023. № 1. С. 18-26. DOI: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.1.2023.02>
4. Про космічну діяльність: Закон України від 15 листопада 1996 р. № 502/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502/96-вр#Text>
5. Про державну підтримку космічної діяльності : Закон України від 16 березня 2000 р. № 1559-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-14>
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання космічної діяльності : Закон України від 2 жовтня 2019 р. № 143-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-20#Text>
7. Cellerino, Chiara. *EU Space Policy and Strategic Autonomy: Tackling Legal Complexities in the Enhancement of the 'Security and Defence Dimension of the Union in Space'*. // *European Papers*. 2023. Vol. 8, No. 2. P. 487–501. DOI: <https://doi.org/10.15166/2499-8249/669>
8. European Defence Agency. *Space and Defence: A Hybridisation*. Brussels: EDA, 2022. P. 14-15.